

søgelse udviser forf. en rosværdig tilbageholdenhed over for tanken om at slutte fra forholdene i Eskiltuna til andre svenske bysamfund. I stedet bestræber han sig på at trække forbindelseslinjer mellem undersøgelsens enkelte dele. Han har givet ret i sin påstand om, at industrialiseringsprocessen er en afgørende forudsætning for de folkelige bevægelses udvikling i perioden. Som man også måtte vente, er bevægelsens medlemmer mere aktive i politik end ikke-medlemmer. Værdifulde er også forf.s resultater fra kortlægningen af indkomstudviklingen. Her træder en gruppe relativt velaflønnede arbejdere frem som den fremstormende arbejderbevægelses spydspidser. Straks vanskeligere er det for Bo Öhngren at få skabt en overbevisende sammenhæng mellem de tre på hinanden følgende oprørsformationer, som udgør de folkelige bevægelser i byen. Det er også lidt af en udfordring for tanken, at disse bevægelser på een gang skal fungere som tilflytternes kontaktcentrum og som den fastboende, færdiguddannede arbejderelites politiske interimsplatform. Man må meget håbe, at forf. med udgangspunkt i Eskiltuna-undersøgelsen vil se sig i stand til at placere de folkelige bevægelser i Sverige i et større, rigssvensk perspektiv.

Erik Helmer Pedersen

Sven Lundkvist: Politik, nykterhet och reformer. En studie i folkrörelsernas politiska verksamhet 1900–1920. Studia Historica Upsalensia 53. Stockholm, Uppsala, Almqvist & Wiksell, 1974. 407 s. English summary.

I denne, beklageligvis noget forsinkede, anmeldelse af Sven Lundkvists doktordisputats om samspillet mellem afholdsbevægelse og politisk virksomhed i Sverige 1900–20 kan der ikke blive tale om at give et blot nogenlunde dækkende indholdsreferat af en så stofmættet behandling af emnet. Snarere må det tilstræbes at fremdrage nogle hovedlinjer, som forhåbentlig kan give læseren en orientering om bogens brugsværdi i en historisk arbejdsituation. Forf.s mål har været at skildre, hvorledes afholdsbevægelsen, der sammen med frikirkebevægelsen og arbejderbevægelsen traditionelt opfattes som de folkelige svenske bevægelser, har fungeret i en almen politisk sammenhæng. Derfor stiller han det fornuftige spørgsmål, hvad der siges om afholdssagen i såvel bevægelsens som de politiske partiers programmer og udtalelser. Resultaterne herfra konfronteres herefter med de resultater, bevægelsen opnår i en politisk sammenhæng. Analysen rulles her op over en 3-faset model: først undersøges bevægelsens forankring i en gruppemæssig sammenhæng (overskrift »Ekologi och politiska syften«), dernæst drøftes de mål og midler, der tages i brug til dette formål (overskrift »Politisk infiltration«) og endelig vurderes de resultater, der opnås herved (overskrift »Politikens innehåll«). Fremstillingen er disponeret i tolv kapitler inkl. et indledningskapitel med problemstilling og redegørelse for kilde materialet og en afsluttende opsummering på hhv. svensk og engelsk. Valget af afholdsspørgsmålet som analyseobjekt motiveres med emnets funktion som et gennemgående, ideologisk farvet og dermed stærkt engagerende enkeltproblem inden for en bredere vifte af sociale spørgsmål. Problemet er så bare, at afholdssagen får en dobbelt funktion i en politisk sammenhæng. I det ene øjeblik er det for de implicerede parter et reelt, selvstændigt problem, hvis løsning man søger at fremme ved hjælp af dertil egnede midler; i det andet er det et vikarierende motiv, der så at sige skjuler bagvedliggende mål af mere principiel karakter, først og fremmest kravet om indførelse af alm. valgret. Ved at kræve spørgsmålet om ret til udskænkning og salg af stærke drikke i en givet kommune afgjort lokalt gennem en folkeafstemning forestillede afholdssagens politiske fortalere sig, at dette automatisk ville lede frem til et uafviseligt krav om alm. valgret. Stadig vurderet i en større politisk sammenhæng måtte en tærlægning af en kommune nødvendigvis lede frem til indførelse af andre beskatningsformer end spiritusskatten. Svend Lundkvist

viser her (s. 276 f.) hvor stor en procentdel af statens, kommunernes, landstingenes og husholdningsselskabernes indtægter, der i årene 1901–10 hidrørte fra alkoholbeskatningen. I mindre byer kunne det nærme sig en femtedel af samtlige offentlige indtægter. Det er derfor indlysende, at netop afholdssagen måtte få stor politisk betydning i perioden forud for den alm. demokratisering af det svenske samfund. Da denne så fandt sted i årene 1918–21, måtte afholdssagen følgelig miste noget af sin politiske tiltrækningskraft. Medlemstallet gik da også ned fra ca. 1910, hvorimod frikirkernes grad af tilslutning modsvarende øgedes.

Efter forf.s opfattelse indebærer sagens alm. politisering, at der ikke eksisterer et ligefremt proportionsforhold mellem bevægelsens numeriske og politiske styrke. Alligevel gør han meget ud af at vise, hvordan afholdssagens talsmænd søger at maksimere den folkelige styrke bag programmet, bl. a. ved at etablere samarbejdsorganer mellem de tre folkelige bevægelser. Her løber han imidlertid ind i en række vanskeligheder. Det er nemlig en kendsgerning, at mange mennesker i datidens Sverige var medlem af alle tre bevægelser. Dernæst viser en analyse af medlemstallene, at bevægelsernes tilslutning er stærkest i de industrialiserede områder i det mellemste Sverige. Især var det tilflyttere fra landdistrikterne, der meldte sig ind i frikirkerne og afholdsbevægelsen. Alene af den grund må bevægelserne komme til at fungere som artikulationskanaler for en række krav, der har videre sigte end det rent ideologiske, holdningsmæssige. Når den svenske forskning traditionelt kæder de to ideologiske bevægelser sammen med Socialdemokratiets fremvækst, bliver resultatet, set med anmelderens øjne i hvert fald, en lidt forvirrende blanding af folkelig og politisk gruppevirksomhed. Dermed træder de ideologiske aspekter for meget i baggrunden. Nok er det givet, at afholdssagens og frikirkernes talsmænd måtte tillægge den politiske virksomhed stor betydning, men der foregik da også en mængde ting på det organisatoriske plan med adresse mod den sum af holdninger, der gjorde sig gældende på medlemsniveau. For frikirkernes medlemmer må det religiøse spørgsmål have vejet nok så tungt som det politiske – og de pågældende behøvede vel ikke pr. definition at være afholdsfolk. Tilsvarende må den individuelle holdning til spiritusproblemet have været en faktor, som har spillet en stor rolle for afholdsbevægelsens forskellige organisationsled. Var flertallet af svenske socialdemokrater før 1. verdenskrig afholdsfolk og frikirkemedlemmer eller betalte de under indtryk af gruppepres og andre former for kollektive holdningsdannelser pligtskyldigst et medlemskontingent til disse to organisationer? Sat lidt på spidsen kunne man spørge: Hvad er det man måler, når man undersøger afholdsspørgsmålets vægt i en politisk helhed? Er det ernets iboende, folkelige appel eller er det blot dets taktiske brugsværdi i en politisk sammenhæng? Stadigt set med anmelderens øjne er det i Sven Lundkvists undersøgelse vanskeligt at se forskellen mellem politisk virksomhed i regelret forstand og de folkelige bevægelseres påståede pressionsvirksomhed over for det politiske system. Det er samvirkende, ikke konkurrerende faktorer. Dermed være på ingen måde sagt, at forf. overser disse problemer, tværtimod ofrer han netop det vikarierende motiv betydelig opmærksomhed. Endvidere er han prisværdigt opmærksom på, at en organisationsdannelse som afholdsbevægelsen består af flere forskellige underorganisationer med noget forskellige opfattelser. Forståeligt nok kvier han sig ved helt at bortkaste den møjsommeligt opbyggede forståelsesramme i bogens første hovedafsnit. Den stærke centrering omkring de politiske aspekter har imidlertid givet bogen en slagside, der spærrer af for en klar erkendelse af de socialhistoriske problemstillinger. Måske skal en del af forklaringen søges i, at det overleverede materiale så stærkt betoner det politiske moment. Hverdagen i de svenske afholdsforeninger og frikirker i disses samspil med det omgivende samfund er en forskningsopgave, som påkalder sig opmærksomhed. Sven Lundkvists gode og solide bog har

derimod givet os en forklaring på, hvorfor netop afholdsspørgsmålet i denne periode påkaldte sig videre opmærksomhed end blot dette i øvrigt meget vigtige forhold at være et program for en højnelse af den svenske almues sociale tilværelse.

Erik Helmer Pedersen

Olle Månsson: Industriell beredskap. Om ekonomisk försvarsplanering inför andra världskriget. Stockholm, Liber Förlag 1976. 269 s. English summary. S.kr. ca. 48.

Da den svenske rigsdag i april 1928 tog positiv stilling til et forslag fra en særlig »industriberedskabskommission« om at organisere et økonomisk rigsforsvar, fik Sverige som et af de første lande i verden fredstidssamfundets evt. mobilisering draget ind som planlægningsfaktor. Under 1. verdenskrig havde ganske vist en række lande, Danmark ikke at forglemme, med varierende held søgt at omstille det civile samfund fra normale til ekstraordinære forhold, men i de optimistiske, fredssindede 1920'ere var det, i politiske kredse især, ikke synderlig velset at planlægge for en ny storkrigs eventualiteter. Det svenske socialdemokrati under Per Albin Hanssons ledelse ville f. eks. nok være med til at oprette et økonomisk forsvar, kaldet »Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap,« men i spørgsmålet om planlægningsgrundlaget herfor ville partiet langt foretrække en ad hoc-præget linje frem for en decideret planlægning over for en tænkt krigssituation. Skulle man endelig planlægge for noget sådant, så socialdemokratiet civilbefolkningens forsyning med livsvigtige varer som et højere prioriteret planlægningsmål end det militære forsvars forsyning med krudt og kugler. Dermed skiltes rikskommissionens og partiets veje, eftersom kommissionen i god overensstemmelse med de forsvarsvenlige kræfter i datidens Sverige valgte at planlægge for den værst tænkelige situation: en 4 måneder lang krig med svensk deltagelse og vel at mærke under total afspærring fra omverdenen. Retfærdigvis må det dog siges, at det var for netop denne situation, kommissionen iflg. sin midlertidige instruks skulle planlægge, og da sådan, at det militære forsvar prioriteredes højest, dernæst kom på hhv. 2. og 3. pladsen civilbefolkningen og samfundsproduktionen som helhed. I de kommende år udarbejdede rikskommissionen da også en række beredskabsplaner, fortrinsvis med sigte på industriens forhold, men måtte i tiden omkring krigsudbruddet 1939 opleve at se sig selv afløst af en ny og åbenbart mere slagkraftig organisation, Statens Industrikommission. Det er om denne uheldige rikskommission, den svenske historiker Olle Månsson har skrevet sin doktorafhandling. Eftersom undersøgelsen er tilkommet inden for rammerne af projektet »Sverige under den 2. verdenskrig«, har forf. åbenbart ikke fundet det nødvendigt at sætte problemerne ind i en større sammenhæng, men har i stedet koncentreret sig om at skildre kommissionens arbejde ud fra dets eget arkiv i Krigsarkivet i Stockholm. I centrum for undersøgelsen står de foranstaltninger, kommissionen foreslog, og de reaktioner, der blev disse til del fra de implicerede parters side. Udover den lille stab, der indtil 1937 udgjorde kommissionens faste arbejdsstyrke, fandtes en ganske omfattende styringsgruppe med deltagelse af cheferne for det svenske forsvars øverste grene samt repræsentanter for de berørte ministerier, erhvervslivet og forskningen. Som det betones i Olle Månssons pædagogisk formede indledning, kunne kommissionen nok notere sig en række resultater fra sit planlægningsarbejde. Alligevel sidder det indtryk tilbage hos bogens læsere, at det i høj grad var skrivebordsfilosofi, der dominerede tankegangen hos de ledende. Kommissionen kunne ikke koordinere de enkelte styrelses konkrete planlægning for krigsforhold, eftersom den ikke havde kompetence hertil. Selv efter dens organisatoriske udbygning i medfør af den nye forsvarsordning af 1937 havde den ej heller ressourcer til at realisere de opstillede planlægningsmål. Da regeringen under indtryk af den stadigt mere spændte